
KRITIKAI SZEMLE

KÉPZŐMŰVÉSZET

A MAI HORVÁT KÉPZŐMŰVÉSZET

A belgrádi Cvijeta Zuzorić Múcsarnokban Zdenko Rus kritikus és művészettörténész válogatásában és rendezésében bemutatják a mai horvát képzőművészek alkotásait. A hetvenes években keletkezett festmények, szobrok, grafikák kaptak helyet a kalemezdani kiállítási termekben. A tárlat — a mindemből egy keveset elv alapján, egyúttal azonban igen szigorú válogatásban — áttekintést ad a mai horvát képzőművészetről, bepillantást enged lényébe, az alkotók törekvéseit, keresését, eredményeit szemlélteti. Nemcsak hosszmeteszlet ez, hanem keresztmeteszlet is: nevek és technikák, témák és koncepciók alkotják a kiállítás rendszerét; csoportok, irányzatok, iskolák, művésznemzedékek összefüggéseiből, kapcsolataiból, küzdelmeinek jeleiből, kölcsönhatásából, átalakulásából áll össze az egész képe.

Zdenko Rus három részre tagolta a kiállítást: az absztrakt irányra, az új figuratív művészetre és az egyéni stílusokra. A kiállítás alapján nyil-

vánvaló, hogy nemcsak ez a felosztás lehetséges, hanem nemzedékek szerint is csoportosítani lehetett volna a kiállítás anyagát, vagy akár a művészek vonzódásai szerint. Mert például Vojin Bakić, Dušan Džamonja, Kosta Angeli Radovani, Šime Vulas szobrászok, Ivan Generalić, a naivak atyja vagy Oton Gliha festőművész különálló, önálló egyéniségek, iskolát jelentenek, Ivan Picelj, Vjenceslav Richtert, Aleksandar Srnecot még most is összefüzi az egykori Exat 51-hez való tartozás, néhányan pedig a Biafra csoport tagjai. A nemzedéki hovatartozás nem esztétikai mérce, de nagyon érdekes képet kapunk a horvát művészekről, ha körük szerint csoportosítjuk őket. Generalić, Kosta Angeli Radovani, Gliha, Prica, Frano Šimunović, Bakić az idősebb nemzedékhez tartozik, majd jön az első világháború utáni nemzedék: Džamonja, Knifer, Murtić, Picelj, Srnec; mind nagy egyéniség, mind a maga útját járja. A harmincas években születettek közül Vasilije Jordan, Šime Vulas, Miroslav Šutej állnak egymagukban, eredeti alkotóként. A felszabadulás után indulók vagy az akkor születettek majd mindannyian figuratív művészek. Az absztrakciót, úgy látszik, az idősebbeknek hagyták, időszerűtlennek tartják. De nem választják az egészen egyéni utakat

sem. Túlságosan hat rájuk napjaink valamelyik művészi iránya.

Eltekintve nemzedékektől és irányzatoktól, csoportoktól, izmusoktól, a mai horvát művészek szenvedélyes alkotók, fáradhatatlan kutatók. Džamonja patinás, csigavonalú szögkompozíciója, Fišter áttetsző geometrizmusa, Jevšovar nagy erőből árulkodó színmasszái, Dean Jokanović Toumin misztikus absztrakt portréi, a Knifer egykori meandereiből megmaradt jelszerű függőlegesek, Murtić újabb tűzhányókitörései, Richternek — óhatatlanul B. Szabó felidéző — hatalmas hurokgrafikái (talán a legjobb grafikák a kiállításon), melyek tájakat és mikroszkopikus fotókat egyaránt élénk varázsolnak, s a művészi munka, elszántság, következetesség és kitartás példái, Srnc mozgó objektumai — persze hogy csak a régebbi törekvések reminiscenciái —, Šutej összeszerelt grafikájának újabb változata — az absztrakt irány képviselőinek alkotásai, ezen túl a mai horvát, a mai jugoszláviai művészet kimagasló és maradandó eredményei. Az új figuratív irány hívei közül Milan Bogojević részlethalmazása, Danijel Butala aprólékos építkezése, Jadranka Fatur jellegzetes új figuratív autóbushátásója, Gračan és Vučo pusztuló figurái, Ratko Janić-Jobo lírai realizmusa, amely a metafizikus festéssel tart rokonságot, Nikola Koydl és Jure Labaš szürrealizmus felé hajló — vagy attól távolodó? — vásznai, melyeknek színei és valórjei megragadók, Ratko Petrić Tájnak nevezett — legalábbis meglepő — objektumai, Svan Vu-

jić új felfogású színes szobrai a legdivatosabb irányokról tanúskodnak. És épp ez bizonyítja, hogy az új figuratív művészetnél nem lehet megállni; a szocialista realizmusnak egy kulturáltabb változatához innen éppúgy el lehet jutni (Vlado Jakelić), mint a konceptualizmus-hoz (Ivo Friščić).

De talán a nagy egyéniségeket, a külön utakon járókat kellett volna mindenekelőtt megemlíteni, akiket Rus is külön terembe helyezett: Radovani — néhány kis méretű, de erőttől duzzadó figurája —, Generalić filozófiai tanulmányának beillő 1975-ös Onarcképe, Gliha kőkerítéseinek legújabb változatai — mintha az impresszionizmus eredményeiből táplálkozna, vagy az impresszionizmus még ismeretlen lehetőségeit szeretné felfedezni —, Vasilije Jordannak a régi mesternek technikájára emlékeztető sejtelmes vásznai — a kiállítás legkiválóbb festményei —, Vulas lebegő fatömbjei. Valóban „különböző stílusok”, ahogy a rendező nevezi őket, de a horvát művészet csúcspontjai is.

Milyen kár, mennyire érthetetlen, hogy Miljenko Stančićnak egyetlen képe sincs itt! Ha valaki, akkor ő hiányzik a kiállításról. (Talán azért maradt ki, mert nemrég Belgrádban önálló kiállítása volt?) Persze egy-két naivat is el tudunk volna képzelni a Cvijeta Zuzorić termeiben Generalić mellett.

Sokoldalú, sok irányban halad a mai horvát képzőművészet. A belgrádi kiállítás ezt beszédesen bizonyítja. S ez a legfontosabb, legrokonzenvesebb: a figyelés minden

irányba, a figyelés befelé, a nagy befogadóképesség és szenzibilitás, mely új formákban találja meg a maga lemegfelelőbb kifejezését. És ha a jelenlegi tendenciákat mérlegeljük, úgy látjuk, hogy a most — persze nem uralkodó, csupán — „menő” irányzatok előbb-utóbb végleges állásfoglalásra készítetik híveiket; egyszer választani kell, egy-

szer mindenkinek meg kell találnia a maga útját — s az nem lehet a túlhaladottnak az újjáélesztése —, eltekintve attól, hogy Krsto Hegedušić iskolájához tartozott vagy sem. A következő hasonló jellegű kiállításon talán már meglátjuk a fejlődésnek várakozásainkat igazoló eredményeit.

TOMÁN László

F I L M

MAGÁNBŰNÖK, KÖZERKÖLCSÖK

avagy

Jancsó Miklós és a népszerű film

A jancsói életműben a fordulópont kétségkívül az 1962-es év, amikor az *Oldás és kötés* című film készült, amelyben a rendező megtette az első lépéseket, hogy az *Igy jöttemben* (1964) tovább haladhasson a megkezdett úton — egyéni, sajátos filmstílusának körvonalait fokozatosan láthatóvá téve — egészen a nagy „felfedezésig”. Az 1965-ben készült *Szegénylegényekben* már együtt van mindaz, ami egyedülállóan csakis az övé: a jellegzetesen jancsói képi beszéd és parabola. Ez a filmtörténeti jelentőségű formai és tartalmi megújulás azonban csak egyik enzime volt az egész európai filmkultúrát átható egészséges, évtizedekre előremutató erjedésnek. A 60-as évek elején ismét újjászületett az intellektuális filmművészet a filmtörténet legnagyobbjai (Fellini, Antonioni, Bergman, Alain Resnais, Pasolini stb.) közreműködésével. Természetesen a „fogalomvá vált” világhírű magyar filmrendező, Jancsó Miklós is ebbe a sorba tartozik, és ő maradt néhány más nagyság mellett a legtovább hű kifejlesztett ábrázolásmódjához, melynek közegében „az érzéki-intellektuális közvetlen dialektikáját hívja életre, kikapcsolva, elfojtva az érzelmi közvetítést” (Gyertyán Ervin: *Jancsó Miklós*. Kortársaink a filmművészetben). Ezért lett ábrázolásmódja sokak számára nehezen befogadhatóvá, de még többen tekintették érthetetlen kuriózumnak. A jancsói filmnyelv lombosodásával, virágba borulásával párhuzamosan kialakult egy szűkebb körű „olvasótábor” is, a Jancsó—Hernádi-filmek

Rendező: Jancsó Miklós, szövegkönyvíró: Jancsó Miklós és Giovanna Gagliardo, operatőr: Tomislav Pinter, szereplők: Balázsovits Lajos, Pamela Villorrese, Franco Branciaroli, Therese Ann Savoy, Laura Betti és Ivica Pajer.